

Malmö Konserthus

Torsdag 24 januari kl 19.30

Fredag 25 januari kl 19.30

WAGNERIANA
SIEGFRIED IDYLL
UR **Tristan & Isolde**
UR **VALKYRIAN**

**TRE NYANSER AV KÄRLEK
ÅTRÅ, ÄKTENSKAP OCH OTRO**

RICHARD WAGNER

(1813–1883)

Siegfriedidyll

Tristan & Isolde

Preludium

Isoldes kärleksdöd

PAUS

Valkyrian

Akt I

Malmö SymfoniOrkester

VASSILY SINAISKY, dirigent

ANNALENA PERSSON, sopran

RICHARD BERKELEY-STEELE, tenor

MATTHEW BEST, bas

Camilla Lundberg, programvärd

Marika Fältskog, konsertmästare

VASSILY SINAISKY

Vassily Sinaisky, vår chefdirigent sedan januari 2007 är ett aktat namn både i hemlandet Ryssland och internationellt. Som ung studerade han dirigering för Ilja Musin vid Musikonservatoriet i Leningrad och blev därefter assistent till den legendariske dirigenten Kirill Kondrasjin hos Moskva-filharmonikerna. Allt detta gav honom den bästa tänkbara grund att stå på och ledde till att han vann guldmedaljen i den prestigefyllda Karajantävlingen i Berlin 1973. Det blev startpunkten på en internationell karriär.

Sinaisky arbetar idag med orkestrar över hela världen, men kanske alldeles särskilt i England och USA. Nyligen har han dirigerat Los Angeles Philharmonic, BBC Symphony Orchestra, Concertgebouw-orkestrern i Amsterdam och varit på turné i Spanien med City of Birmingham Symphony Orchestra. Säsongen har också innehållit debuter med Pittsburgh Symphony Orchestra och Finska Radions Symfoniorkester. Åren 1991–1996 var han chefdirigent och konstnärligt ansvarig för Moskva-filharmonikerna. Därefter erhöll han samma position hos Ryska statens symfoniorkester (Jevgenij Svetlanovs tidigare orkester), som han lämnade så sent som år 2002. Från januari 2007 är han alltså chefdirigent för Malmö Symfoniorkester

och sedan 1996 förste gästdirigent för BBC Philharmonic Orchestra i Manchester. Tillsammans med BBC-orkestrern har han gjort ett antal skivinspelningar på Chandos, främst med rysk musik av bl a Balakirev, Sjtidrin, Glinka samt Sjostakovitjs filmmusik. I somras påbörjade han MSOs inspelning av Franz Schmidts fyra symfonier för skivbolaget Naxos.

Sinaisky har arbetat mycket med opera och har varit förste gästdirigent vid Bolsjoj i Moskva. Hans version av Sjostakovitjs Lady Macbeth från Mzensk vid Komische Oper i Berlin för några år sedan och hans arbete med Carmen och Rosenkavaljeren vid English National Opera i Covent Garden, London fick lysande kritik. I år debuterar han med San Fransisco Opera.

ANNALENA PERSSON

Sopranen Annalena Persson från Värmland hade siktet inställt på en teknisk gymnasieutbildning men blev uppmanad att söka in till musiklinjen. Hon lyssnade på rådet och kom in på musikgymnasiet i Karlstad. Men innan sångkarriären tog vid blev det anställningar inom vården och restaurangbranschen samt jobb som aerobicingstruktör. En ansökan till Polishögskolan hann hon också med innan hon bestämde sig för musiken på heltid.

Annalena Persson gick på Musikhögskolan Ingesund och sjöng i kören vid ett par uppsättningar på Värmlandsoperan. År 2002 tog hon examen vid Operahögskolan i Stockholm och hösten 2003 vann hon den internationella Wagner-tävlingen i den tyska staden Bayreuth. Det var onekligen dörröppnaren till rollerna som sedan följde: Sieglinde i Valkyrian på GöteborgsOperan samt Senta i Den flygande holländaren och Isolde i Tristan och Isolde på Kungliga Operan i Stockholm.

Wagner-roller har blivit lite av ett signum för Annalena Persson. Hon har gjort Isolde i Basel och på Welsh National Opera och sjungit Freia i Rhenguldet. Sommaren 2004 framförde hon Liebestod ur Tristan och Isolde på Theater Basel samt i amerikanska Tanglewood, då under ledning av den mycket respekterade dirigenten Kurt Masur.

Recensenterna har varit lyriska över Annalenas insatser. Kraftfull scenisk närvaro, vokal lavaström, ljus klar klang, uthållig och obegränsad expansion på höjden, lyder några av omnämningarna. MSO har haft förmånen att samarbeta med Annalena Persson tidigare. Säsongen 2004/2005 sjöng hon Eva i Wagners Mästersångarna i Nürnberg i en konsertant förkortad version under ledning av Christoph König.

RICHARD BERKELEY-STEELE

”Modigt och karismatiskt” skrev den brittiska dagstidningen The Independent i november 2004 när tenoren Richard Berkeley-Steele gjorde succé i rollen som Siegfried i Phyllida Lloyds Siegfried and the Twilight of the Gods. Ett par år tidigare hade han slutfört sina studier vid Royal Northern College of Music och blivit tilldelad Glyndebourne Festival Opera Leverhulme Award.

Sedan dess har Richard Berkeley-Steele med stor framgång framträtt på många scener i världen. Han har sjungit på San Francisco Opera, Metropolitan, New York City Opera, Seattle Opera, English National Opera och med Canadian Opera Company.

Richard Berkeley-Steele framträder regelbundet i hela Europa och har medverkat i både skivinspelningar och DVD-produktioner. Bland framtida engagemang kan nämnas rollen som General Sir Philip Wingrave i Owen Wingrave av Benjamin Britten på Royal Opera House i London och i Tannhäuser av Wagner med Australian Opera.

MATTHEW BEST

Engelsmannen Matthew Best har en något ovanlig karriär som innefattar två professioner i sällsam kombination: sångare och dirigent. Han fick sin utbildning vid Cambridge och National Opera Studio och inledde sin yrkesbana som sångare, bl a vid Royal Opera House Covent Garden i London. Därefter har han varit gästsolist vid t ex Opera North i Leeds, Welsh National Opera i Cardiff, Glyndebourne Touring Opera och Alte Oper i Frankfurt.

Sångkarriären som basbaryton nådde ganska snart höga höjder och en av milstolparna var när han sjöng Wotan/vandraren i Nibelungens ring med Scottish Opera på festivalen i Edinburgh. För samma operasällskap har han också gjort Scarpia i Puccinis Tosca, Amfortas i Wagners Parsifal, Kurwenal i Tristan och Isolde av Wagner, Vladislav i Dalibor av Smetana och Don Pizarro i Fidelio av Beethoven.

Matthew Best har spelat in ett flertal uppmärksammade skivor för Hyperion Records med framför allt 1800- och 1900-talsmusik av tonsättare som Bruckner, Fauré, Rachmaninov och Britten.

När Matthew Best var 16 år startade han Corydon Singers och är deras ledare sedan dess. Han inledde ett nära samarbete med English Chamber Orchestra 1985 och har i rollen som dirigent medverkat vid flera av deras skivinspelningar och konserter. Han är också gästdirigent hos City of London Sinfonia, BBC Singers och London Mozart Players.

CAMILLA LUNDBERG

Camilla Lundberg är en välkänd kulturprofil i etermedier och press. Sedan 1999 ansvarar hon för Veckans konsert i Sveriges Television och recenserar opera i Kulturnyheterna. För sin essäbok Musikens myter nominerades hon 2000 till Augustpriset. Före sekelskiftet var Camilla musikkritiker i Expressen under många år. Hon har gjort hundratals radioprogram i Sveriges Radios alla kanaler, bl a fyra gånger som Sommarvärd. Camilla Lundberg är en wagneriansk "ringräv", som sett fem olika uppsättningar av Nibelungens ring på plats i Bayreuth.

WAGNERIANA

TRE NYANSER AV KÄRLEK

ÅTRÅ, ÄKTENSKAP OCH OTRO

av Tore Eriksson musikvetare och "lundafilosof"

Wagner har sedan lång tid tillbaka betraktats, om inte som extremernas mästare, så som ytterligheternas lekboll. Hans musik används ofta som illustration av våldsstinn ondska. Nuförtiden är det fler som kopplar Valkyrieritten till anfallande attackhelikoptrar i Vietnam än som ens anar att det finns ett original. De som skulle kunna ha tagit intryck av Wagners teoretiska skrifter kring 1850 har blivit strängt varnade för deras obegripliga och degiga språk. Men bortom den allmänna meningen kan man följa spåret efter den verkliga Wagner. Rötterna till vrångbilden kan ganska lätt spåras. Det som blir påtagligt vid alla seriösa wagnerstudier är att han tog reda på den historiska bakgrunden till allt han berörde och sökte efter det mest konsekventa uttrycket. Obs! Inte nödvändigtvis i en logisk, naturvetenskaplig bemärkelse utan som dramatiskt uttryck! Detta innebar t ex att ett element undflydde tonaliteten fortsatte undflyendet även på djupet och genom detaljerna. Eftersom man envisats med att studera hans musik som om den följde förtorkade läroboksexempel och lärobokslogik har han uppfattats som extrem och obegriplig. Detta kan vara svårt att hantera, men förvandlas till en fördel då han behandlar Kärleken med

stort K. Där handlar det just om känslomässiga extrempunkter och deras förhållande till ett tidsförlopp. Återigen talar jag inte om ett naturvetenskapligt förlopp, utan om ett upplevt.

Kärleksnyanser

Det vore bekvämt om man kunde dela in Kärleken i två huvudnyanser. Det gör beteendevetare: 1) Förälskelse, åtrå, drabbande och endorfinstinn. 2) Logisk och rimligt växande Kärlek, hembildande och juridiskt överskådlig. Så enkelt är det tyvärr inte. Ska det bli en opera eller ett drama behövs ytterligare ett element. Någonting måste gå tvärtemot den rådande rörelseriktningen. Ett motelement på tvärs emot det som de älskande tror är det naturnödvändiga. Här fungerar både ödet och njugga pappor och stelbenta hov. Vi får alltså lägga till en tredje kärlekstyp, nämligen 3) äktenskapsbrottet. Inte för att det skulle vara bättre som företeelse, men otrohet är mer användbart som dramatisk utgångspunkt. Wagner använder alltså både komponent 1) och 2) men med naturnödvändighet också komponent 3).

Hela Ringen på 3 sekunder

Eftersom kvällens sista avdelning endast ger en musikalisk bild av första akten i Valkyrian kan det vara en fördel att måla upp hela Ringen på tre sekunder.

Något finns, växer, delas upp i Yin och Yang (Mörker och Ljus). Ljuset skådar sig självt genom reflektion (Erda) och intar sitt maktbygge (Valhall).

Ljuset genomströmmas av en storm (inledningen till Valkyrian). Två tvillingar finner varandra (till allas förtret, men mytologiskt korrekt).

Stormen speglas i gudavärlden (Såsom i himmelen, så och på jorden – och tvärtom).

Stormen blåser ännu värre. Maniska dödsänglar genomkorsar skrikande himlen.

Överguden dömer utan att begripa någonting själv. Gudinna blir kvinna.

Gossen som inte kunde känna fruktan växer upp och smider samman det svärd som tidigare splittrats. Han hamnar utanför drakens håla, blir dess död och sätter sig under en lind.

Här tog Wagner en kort paus för att skriva Tristan och Isolde samt Mästersångarna i Nürnberg. Förfriskad efter pausen satte han sig för att skriva tredje akten av Siegfried. Denna börjar med de två huvudrytmerna: Erdas och Niebelungarnas = De två djupen. Wotan väcker Erda och berättar allting från början. Full av onda aningar sjunker jordgudinnan ner i sitt mörker.

Gossen dyker upp och splittrar Wotans spjut. När detta är klart bestiger han Brünnhildes klippan. Han hittar henne i rustning, skär av hennes hjälm och ropar på mamma. Han kysser henne. Hon vaknar, hälsar solen och de lever lyckliga ända till operans slut.

Nu har det enligt normaltid gått tre sekunder. Jag får ta Götterdämmerung helt kort: Nornorna tappar tråden, Siegfried (Gossen) är ute och reser, varefter alla brinner upp eller drunknar. Ofantligt Dess-durackord. Enligt Wagners instruktioner skulle partituret och teatern därefter eldas upp (ur brev till Liszt 1848).

Valkyrian akt I

Det föregående berättades som ren info, bakgrundskunskap för den som vill framstå som en bildad person. Nu blir det allvar. Vi ska möta kärlekens första dramatiska nyans. Siegmund vaklar in i Hundings hus efter en fruktansvärd storm och möter Sieglinde. Han ber om något att dricka. Hon hämtar. Han dricker först då hon avsmakat drycken. Det framkommer att hon är gift med Hunding, mot vilja och bättre vetande. Hunding kommer in från stormen (tung fanfar först i horn sedan i tubor). Av det följande samtalet framgår att Hunding och Siegmund kämpat i samma strid – Hunding och hans släkt för att en kvinna skulle giftas bort mot sin vilja, Siegmund mot alla tvångs-äktenskap. Hunding säger att gästfriheten kräver att Siegmund ska få tillbringa natten ostörd i huset, men att de nästa morgon ska strida om livet (och döden). Han skickar ut Sieglinde. När hon passerar den ask som växer

Annalena, Sieglinde i Die Walküre. GöteborgsOperan
Foto: Ingemar Jernberg

mitt i rummet kastar hon en blick uppåt stammen. Hon vet att hon riktar blicken mot fästet till svärdet Notung. Orkestern vet också och spelar försiktigt Notung-temat i bastrummet och oboe. Hunding och Siegmund fattar ingenting. Hunding upprepar sitt hot inför morgondagen och går ut. Siegmund sitter ensam kvar i ältande tankar inför morgondagen. Hans far (Wotan) hade lovat honom ett

vapen då han befann sig i yttersta nöd. Han ropar ut "Wälse, Wälse! Var är ditt svärd?" Då faller glöden samman och ljuset på svärdsfästet i stammen. Orkestern glittrar i höga tremoloviolin och spelar Notung-temat i trumpet. Siegmund tror att det är ett återsken från Sieglindes blick. Temat upprepas flerfaldigt, ända tills Sieglinde börjar sin berättelse. Hon berättar hur det under hennes mardrömslika, påtvingade bröllop kom en äldre man (åter Wotan) och stötte ett svärd i askens stam. När han gick sade han, att den som kunde dra svärdet ur stammen skulle äga det. Många försökte. Ingen klarade det. Sieglinde berättar att hon gett Hundung en sömndryck. De två (fortfarande ovetande syskonen) samtalar om nattens och morgonens hot. Kärleken vaknar. I en mycket påtaglig symbolhandling dessutom: Orkestern blir plötsligt kraftigt hörbar. Sieglinde rycker till och frågar: "Vem gick? Vem kom?" Siegmund svarar, att det inte var någon som gick, dock att en hade kommit. Det var våren vars, "Wonnemond" (maj månad) sopat bort vinterns stormar. Siegmund sjunger om våren, men det är egentligen om kärleken. Deras samtal leder dem till insikten att de är tvillingar och att svärdet väntat i trädet på Siegmund. Han drar ut det. Orkestern blir direkt våldsamt. Siegmunds sista ord i akt I är: "Hustru och syster skall du bli för din broder! Så flöda (eller blomstra) välsungablod!" Jovisst, detta är incest, men det är inte poängen. Poängen är att det är ett ytterst välunderbyggt äktenskapsbrott. Maken (Hundung) är utan tvekan en jädra tölp.

Valyrian akt I i rubriker

Storm	Orkester
Siegmunds entré	Samtal
Hundings entré	Bakgrund
Sieglinde tittar på asken	Notung
Siegmund bekymrar sig	Notung
Sieglindes berättelse	Valhall
Siegmunds vårbetraktelse	Vårsång
Om härkomst	Samtal
Svärdet ur stammen	Notung
Aktslut	

Ett lyckligt äktenskap

Huvudskälet bakom ett lyckligt äktenskap är att båda parter är helt överens om den andras genialitetsnivå. Liszts dotter Cosima fattade fullt ut hur begåvad maken var. De hade i och för sig träffats redan tidigare, men Cosima var då endast ett barn. Som vuxen gifte hon sig med dirigenten Hans von Bülow, men inledde efter ett par år ett förhållande med Wagner, nyans 3). Vändpunkten kom när de hade stämt möte på Berlins Zoo och svor varandra evig trohet. Vi kan placera det ganska väl i tiden: Ringen, Tristan och Mästersångarna var alla påbörjade. Ingen av dem var avslutad! 1863 i Berlins Zoo befann sig nästan exakt mellan påbörjandet och avslutandet av Wagners livsverk. (Jag talar naturligtvis om en mittpunkt i tiden.) De hade alltså inlett det enda lyckliga kärleksförhållandet i Wagners liv, nyans 1). Han fick t o m ett behov att demonstrera detta för sig själv med verket "Triebchenidyll, med Fidis fågelsång och orange soluppgång överlämnat som en

Wagnerfamiljen i trappan till parets hus i Triebchen.

symfonisk födelsedagsgratulation till Cosima från hennes Richard 1870". Kärleken i vardagen, nyans 2). Detta är privat, som om någon lyfte bort den tredje väggen. Några ordförklaringar: Idyllen komponerades 1869 för en kammarorkester på 35 personer. Den spelades i trappan till parets hus i Triebchen. Wagner dirigerade. Hans Richter (Ringens dirigent) spelade trumpet. Nietzsche hörde på. Noterna såldes mot Richards och Cosimas vilja 1878. Verkets privata karaktär och kärleken överlever dock, nyans2).

Tristan och Isolde, myten

Det riktigt märkliga med denna historia är att man skulle kunna fråga vem som helst: Givet dessa förutsättningar, skulle någon av personerna kunna handla på ett annat sätt? Alla förstår varandra och ändå har det klara vansinnet gripit de två huvudpersonerna. Verkligheten är en sällsynt gäst hos Tristan och Isolde. Själva berättelsen är, även om man tar hänsyn till att den består av en mycket komplicerad sammansättning av olika myter, trasslig. Den avgörande egenskapen i myten är att alla föds och alla dör. Mellan dessa grundpoler kan vävas ett förbryllande nät. Enligt de gamla myterna var Tristan systerson till kung Marke. Denne hade låtit sin syster Blanchefleur gifta sig med kungen som hade det freudianska namnet "Rivalen". Båda föräldrarna avled kring tiden för sonens födelse. Blanchefleur överlevde Rivalen med tre dagar och hann döpa barnet till Tristan, eftersom han kommit till världen i sorg och förtvivlan. Sedan dog hon. Tristan lurades ut på havet av norska sjömän, hittade hem igen och växte, utan att veta vem han var, upp vid Markes hov. Han var känd som harpist och kämpe. Vid den tiden sände Irland varje år en jätte som hette Morold till Cornwall (Markes kungarike) för att hämta 300 ynglingar och 300 ungmör som tribut (ovanpå allt var Morold fästman till Isolde). Marke skickade istället Tristan (kämpen) som högg huvudet av Morold. Det avhuggna huvudet skickades med nästan provocerande nonchalans tillbaka till Irland. Isolde blir

Annalena som Isolde på Kungliga Operan i Stockholm Foto: Alexander Kenney

naturligtvis förtretad. Hon törstar efter blodet från den som dräpt hennes tillkommande. I striden då Morold dödades fick Tristan ett sår som inte kunde

läkas. Den enda som kan hela det är Isolde. Tristan åker i en liten år-, segel- och roderlös båt dit. Isolde helar, men upptäcker samtidigt hos Tristan ett fragment av det (förgiftade) svärd Morold svingat, och som sårat Tristan. Tristan friar å kung Markes vägnar. Isolde tackar ja av dynastiska skäl. De åker hem till Cornwall i en större båt. Isoldes moder har gett henne två giftampuller att använda till bröllopsnatten – en med kärleksdryck, en med ett dödligt gift. Tristan och Isolde är helt överens om att vassallförhållanden, klasskillnader och hovetikett gör det omöjligt för dem att välja någonting annat än döden. Brangäne (Isoldes förtrogna) skickas efter gifterna, men tar fel och råkar hämta kärleksdrycken. De två tror fortfarande att de ska dö och tror därför att de kan falla i varandras armar. Poängen är att Tristan knappt vet vem han är medan Isolde mycket väl inser sin mångfaldigt högre sociala status. Hon har dessutom berättigade krav på hämnd. Så kan vi då lämna den krassa berättelsen och kasta oss in i urkällan.

Operan

Här börjar Wagners opera. Han koncentrerar sig på det förälskade vansinne som har gripit paret. Hela den berättelse som pågått blir till en mytologisk bakgrund: Tristan och Isolde är inte en opera med mytologisk bakgrund, utan själva den källa som myterna öser ur. Kärleken som förälskelse, nyans 1) ställes mot Kärleken som socialt kontrakt, nyans 2). Resultatet är ett alltövergripande, nyans 3). (Men som alla vet, 1+2=3). Enligt Wagner själv handlar hela förspelet om Längtan. Försöker vi hålla fast den glider den undan. Vi kan endast fatta den som en hemlig tidsgestalt. Både akt I och akt II börjar med frågor, alla tre akterna slutar med ett dur- eller mollackord. (C, d, H). Inledningens beömda undanglidande från tonaliteten besvaras i slutets förtätade svar, som i sin tur återknyter till "början till slutet". Sopransolisten börjar stilla och försiktigt som en folkvisa: "Mild und leise wie er lächelt". Den lyssnare som inte har uppfattat Världsalltets andetag tidigare får här en sista chans...